

Такризи

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Усмониён Нозила Усмон дар мавзуи «Меҳринисо ва хусусиятҳои мавзӯӣ, бадеӣ ва сабкии ашъори ӯ», ки барои дарёфти дараҷаи илми номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.01.01 - Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ пешниҳод гардидааст.

Таҳқиқи баррасии рӯзгор ва вижагиҳои осори адибони муосир дар адабиётшиносии тоҷики даврони шуравӣ ва даврони Истиқлолият бесобиқа нест ва дар ин росто қорҳои арзандаи зиёди илмӣ ба анҷом расидаанд. Бо вучуди ин зиндагинома ва фаъолияти эҷодии як зумра шоирони соҳибистеъдоди тоҷик бо сабабҳои гуногун, аз ҷумла бо сабаби нобасомониҳои сиёсӣ иҷтимоии даҳсолаи охири садаи бист, ки ба илму фарҳанги тоҷик, аз ҷумла ба илми адабиётшиносӣ низ, халали ҷиддӣ ворид намуд, аз назари аҳли таҳқиқ дур мондааст. Имрӯз, туфайли шароити мусоиди иҷтимоӣ фарҳангӣ имконияте фароҳам омадааст, ки ин ҳалои илми адабиётшиносии тоҷик бо кӯшиши муҳаққиқони ҷавони даврони Истиқлолият пур қарда шавад. Қори диссертатсионии Усмониён Нозила, ки ба таҳқиқи хусусиятҳои мавзӯӣ, бадеӣ ва сабкии ашъори яке аз занони суҳанвар ва соҳибистеъдоди тоҷик - Меҳринисо бахшида шудааст, барои пур қардани яке аз гӯшаҳои ин ҳолигоҳи илми адабиётшиносӣ мусоидат хоҳад намуд.

Диссертатсияи Усмониён Нозила аз муқаддима, се боб, хулоса ва феҳрасти адабиёти истифодашуда иборат буда, вобаста ба фарогирии мавзӯ, ҳар як боб дар навбати худ ба чанд зербоби дигар ҷудо қарда шудааст.

Дар муқаддима мубрамаи ва зарурати баргузори таҳқиқ, дараҷаи омӯзиши он, ҳадафи таҳқиқ, мавзӯ, масъалаҳо ва соҳаи таҳқиқот, нағзониҳои таҳқиқ ва аҳамияти назарӣ амалии он, инчунин нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда мувофиқи талабот баён гардида,

сахми шахсии муаллиф дар таҳқиқи мавзуи мазкур муайян карда шудааст.

Боби аввали диссертатсия «**Меҳринисо ва мавзуъу мундариҷаи асосии ашъори ӯ**» ном дошта, аз ду зербоб таркиб ёфтааст. Дар зербоби аввал диссертант оид ба зиндагиномаи Меҳринисо маълумот додааст. Дар ҳамин қисмати қор муҳаққиқи ҷавон, инчунин, мухтасар дар бораи фаъолияти эҷодӣ ва маҷмуаҳои шеърӣ ӯ маълумот додааст.

Зербоби дувуми боби аввал ба таҳқиқу баррасии мавзуъ ва мундариҷаи ашъори Меҳринисо бахшида шудааст. Дар ин қисмати қори худ муаллиф муҳимтарин мавзуоти шеъри Меҳринисо, аз қабилӣ мавзуъҳои ватандӯстӣ, сулҳу ваҳдат, васфи Зан-Модар, афкори иҷтимоӣ ва пандуандарзӣ, тасвири табиат ва дигар мавзуъҳоро мавриди нақду баррасӣ қарор додааст. Мушоҳида мешавад, ки муҳаққиқ ҳам ба шеъри Меҳринисо ва ҳам ба шеъри дигар шоирони даврони ӯ, дар умум ба авзои адабии охири асри бист ва ибтидои асри бисту як ва таҳқиқоти ба адабиёти ин давра бахшидашуда ба андозаи лозима ошноӣ пайдо карда, баъдан ба таълифи диссертатсия камар бастааст. Ҳамин аст, ки ӯ дар баробари таъя ба андешаву афкори муҳаққиқони адабиёти ин давра: Юрий Бобоев, Носирҷон Маъсумӣ, Муҳаммадҷон Шакурӣ, Атахон Сайфуллоев, Худой Шарифзода, Абдунабӣ Сатторзода, Юсуф Акбарзода, Аламхон Кӯчаров, Камол Насрулло, Аскар Ҳаким, Рустами Ваҳҳоб ва дигарон, танҳо аз ақоиди онҳо ҷонибдорӣ накарда, дар ҳолатҳои лозима дар радду инқори афкори баъзе аз муҳаққиқон кӯшиш менамояд. Барои мисол, ӯ фикри муҳаққиқ Марҷон Алиакбарзодаро, ки ҳама ашъори ошиқонаи даврони шуравиро муассир аз ақидаҳои коммунистӣ донистааст, бо асноду далелҳои қотеъ рад мекунад, ки ин иқдом аз ду нигоҳ қобили таҳсин аст: аввалан аз назари интиқодӣ ва хоси худро доштани муаллиф дарак медиҳад ва баъдан ҷуръату ҷасорати таҳқиқии ӯро бозгӯ менамояд (Диссертатсия, сах. 67).

Боби дуюми диссертатсия «Хусусиятҳои бадеии ашъори Меҳринисо» унвон дошта, дар чор зербоби он унвончӯ муҳимтарин санъатҳои бадеии шеъри Меҳринисоро, аз қабилӣ ташбеҳ, истиора, талмеҳ, ташхис, маҷоз ва ғ. мавриди таҳқиқ қарор додааст. Қайд гардидааст, ки аз ҷумлаи орояҳои адабӣ аз ҳама зиёдтар санъати ташбеҳ дар осори шоир қорбурди фаровон дорад. Меҳринисо барои ороштани афкори шоиронаи худ аз анвои гуногуни ташбеҳ: сарех, музмар, тафзил ва аз ҳайси сохтор содаву мураккаб аксаран муносибу баҷо истифода кардааст.

Муҳаққиқи ҷавон зимни пажӯҳиши санъати истиора дар эҷодиёти шоир боз ҳам амиқтар рафта, шумораи умумии онҳоро дар маҷмуаҳои банаширрасидаи Меҳринисо муайян кардааст. Тибқи ин ҳисоби оморӣ, умуман дар осори шоир 1150 истиора ба қор рафтааст, ки қисмати зиёди онҳо истиораи муканна мебошанд.

Бояд гуфт, ки мушоҳидаи ин қисмати қор аз ҷиддияти муҳаққиқ дар таҳқиқи мавзӯи шаҳодат медиҳад, чунки ӯ истиораҳои осори шоирро ҳам аз ҷиҳати навъ ва ҳам аз рӯйи сохту таркиб гурӯҳбандӣ намуда, барои ҳар як гурӯҳ намунаҳои фаровон овардааст.

Зербоби савуми боби дуюми диссертатсияи Усмониён Нозила ба таҳқиқи талмеҳоти ашъори Меҳринисо бахшида шудааст. Қайд гардидааст, ки баъди ташбеҳу истиора мақоми санъати талмеҳ дар шеъри шоир ҳузури ҷашмас дошта, дар осори ӯ зикри номҳои ашхоси гуногуни таърихӣ ва асотирӣ, мафҳумҳои марбут ба дину оин ва маросимҳои ниёгон, воқеаҳои таърихӣ ва номи мавзӯҳои ҷуғрофӣ зиёд мушоҳида мешавад. Муҳаққиқ дуруст қайд намудааст, ки «Агар як вазифаи талмеҳ дар ашъори Меҳринисо ба вучуд овардани бори эстетикӣ бошад, вазифаи дигари он хотиррасон кардан ва омӯзонидани нукоти ибратомӯзи таърихӣ мебошад» (Диссертатсия, саҳ. 119).

Дар зербоби чоруми боби дуум муҳаққиқ ба нақду баррасии дигар санъатҳои бадеии шеъри Меҳринисо, аз қабилӣ ташхису таҷнис, киноя, маҷоз ва ҳусни мақтаъ пардохтааст.

Дар хулосаи боби мазкур қайд гардидааст, ки Меҳринисо дар бакоргирии воситаҳои гуногуни тасвири бадеӣ аслан идомадиҳандаи суннату анъанаи ниёгон буда, ба ибдооту ибтикороте дар ин самт даст назадааст. Дар умум боби мазкур дар баробари донишу маълумоти кофӣ аз истиқлоли фикрии муҳаққиқ дарак медиҳад.

Боби сеюми диссертатсия «**Хусусиятҳои сабкӣ ашъори Меҳринисо**» унвон дошта, аз шаш зербоб иборат аст.

Дар зербоби аввал оид ба дараҷаи корбурди вожаҳои нав ва ибораҳову ифодаҳои халқӣ ва хусусиятҳои услубию маъноии онҳо дар шеъри Меҳринисо сухан рафтааст. Тибқи пажӯҳиши муҳаққиқ, дар шеъри шоир баробари вожаҳои маъмулу мустаъмал як зумра калимаву таркиботе корбурд шудаанд, ки наву тоза ва хушоҳангу дилписанданд.

Муаллифи диссертатсия ба таҳқиқи нақши ибораву таркибҳои нав дар ашъори Меҳринисо пардохта, ба ҳайси намуна аз онҳо ибораҳову ифодаҳоеро амсоли “ёди атромези хавасҳо”, “зархаридони муҳаббат”, “сабзаи фархундапай”, “умри шоирона”, “андешаи гулпӯши ишқ”, “парвози шоиронаи армон”, “нақҳати пайғоми хуш”, “садои шукуфтани баҳор”, “сарнавишти хоксор”, “мардумакҳои пушаймон” ва ғайраро зикр кардааст, ки ба андешаи мо, аксари ин ифодаву таркибот дар худ як навъ тозагиву таровати шоирона дошта, аз дарёфтҳои зеҳнӣ ва ҳаёлии муаллифи онҳо шаҳодат медиҳанд.

Дар зербоби мазкур муҳаққиқ, ҳамчунин, оид ба дараҷаи истифодаи вожаву ифодаҳои халқӣ ашъори Меҳринисо таҳқиқот бурда, дар ин маврид андешаҳои ҷолиб баён намудааст. Ӯ қайд намудааст, ки ифодаҳои халқӣ дар шеъри шоир дар се қолаб: калима, ибора ва ҷумла истифода гардидаанд ва барои ҳар яки ин анвоъ намунаҳое ба ҳайси шоҳид овардааст.

“Нақши таноқуз ё парадокс дар ашъори Меҳринисо” унвони зербоби дуюми боби сеюми диссертатсия буда, дар он чигунагии корбурди афкори мутаноқиз аз ҷониби муаллиф баррасӣ гардидааст.

Муҳаққиқ истифодаи таноқуз ва ё парадоксро ба ҳайси яке аз хусусиятҳои сабкии ашъори шоир қаламдод карда, дар алоқамандӣ бар ҳамчунин афкор намунаҳои зиёдеро аз эҷодиёти Меҳринисо овардааст, ки ҳама эътимодбахш буда, бо андешаҳои мутаноқиз ё мутазод пурра мувофиқат менамоянд.

Зербоби сеюми боби мазкур ба таҳқиқи калимабозӣ дар шеъри Меҳринисо бахшида шудааст. Дар ин зербооб низ муҳаққиқи ҷавон афкори солиму санчида ва илман асоснок баён намудааст. Аз ҷумла, қабл аз таҳқиқи калимабозӣ дар ашъори Меҳринисо, муаллиф оид ба каламбур ё калимабозӣ андешаҳои қобили тавачҷуҳ баён дошта, қайд менамояд, ки он “бо таҷнис ё ҷинос шабоҳат дорад, зеро асоси ба вучуд омадани он омонимҳо ва омографҳо мебошанд. Аммо калимабозӣ чизи дигарест, чун он хусусиятҳои вижаи худро дорад” (диссерт., сах. 157). Дар робита бар ин суханон, муаллиф хусусиятҳои фарқкунандаи калимабозиро дар асоси ашъори Меҳринисо баррасӣ карда, аз як сӯ, фарқияти каламбур ё калимабозиро аз таҷнис нишон медиҳад, аз сӯи дигар мавзӯи мазкурро тавассути намунаҳои муътамад асоснок менамояд.

Дар зербоби охири боби сеюм, ки ба муъҷазбаёни ё эҷоз дар ашъори Меҳринисо бахшида шудааст, муаллифи диссертатсия зимни баррасии мавзӯи мазкур хусусиятҳои умдаи корбурди эҷозу мухтасарбаёниро дар эҷодиёти шоир мавриди таҳқиқ қарор дода, дар ин маврид ба муваффақиятҳои назаррас ноил гардидааст. Дар робита бар чигунагии корбурди эҷоз муаллиф қайд менамояд, ки миёни кулли мазуоти ашъори Меҳринисо муъҷазбаёнӣ бештар дар шеърҳои ғиной-ишқии ӯ ба чашм мерасанд ва дар ин маврид ба натиҷае мерасад, ки “эҷоз ва баёни матолиби ишқӣ дар эҷодиёти Меҳринисо гӯё тавъаманд” (диссерт., сах., 160).

Диссертант дар хулосаи рисола, ба таври мушаххас маҷмуи мабоҳиси таҳқиқоти хешро ҷамъбандӣ кардааст. Баробари ин, зикри

теъдоди фаровони сарчашмаҳои илмию адабӣ гувоҳӣ медиҳад, ки муаллиф ба мавзӯ оғохон ва бо дарки масъулияти илмӣ тавачҷух намудааст.

Дастабандии мавзуоти мавриди баррасӣ қароргирифта ё тарҳи дақиқи бобу фаслҳои диссертатсия худ гувоҳ бар он ҳастанд, ки муаллифи он доираи васеи масоили марбут ба мавзуи диссертатсияро мавриди таҳқиқ қарор додааст, ки бо равишҳои тоза ва дидгоҳҳои нави илмӣ сурат гирифтаанд.

Мазмун ва муҳтавои автореферат, ки бо ду забон: тоҷикӣ ва русӣ таълиф гардидааст, бо диссертатсия мувофиқати пурра дошта, мундариҷаи қорро қомилан инъикос мекунанд. Мақолаҳои муаллиф низ, ки иборат аз 6 адад мебошанд, ҳама дар маҷалаҳои илмии аз ҷониби ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА ФР тасдиқшуда ба ҷоп расида, бо муҳтаво ва мазмуну мундариҷаи умумии диссертатсия ба пуррагӣ алоқамандӣ доранд.

Дар баробари ин ҳама дастовардҳои илмӣ, дар диссертатсия бархе қамбудҳову норасоӣҳое низ ба мушоҳида мерасанд, ки ба эътибор гирифтани онҳо, ба андешаи мо, боиси боз ҳам афзудани арзиши илмии тадқиқоти унвонҷӯ мегарданд:

1. Дар боби якуми диссертатсия, ки суҳан дар бораи ҳаёту фаъолияти эҷодӣ ва мавзӯу мундариҷаи ашъори шоир меравад, масоили баррасишаванда ҳамачиҳата хулоса нагардидаанд. Муаллиф мебоист хулосаҳои дар ду фасли боб дарҷшударо пурратар қарда, аз онҳо натиҷаи умумии бобро баён медошт. Хулосаи фаслҳо, ҷунонки маълум аст, нисбатан кӯтоҳу муҷаз буда, ҷамъи онҳо ба таври нисбатан муфассалтар дар хулосаи боб бояд матраҳ гардад.

2. Дар фасли 2-юми боби дуюм, ки “Нақши истиора дар ашъори Меҳринисо” ном дорад, диссертант дар истиорасозии шоир нақши қалидӣ доштани 10 вожа: **дил, умед, ишқ, ёд, меҳр ва ҳавас, хаёл, орзу, ашқ, муҳаббат, садоқатро** таъкид намуда, дар шакли омӯрӣ теъдоди

корбурди онҳоро баён медорад, вале корбурди омории ягон вожаи алоҳидаро дар мисоли абёти Меҳринисо нишон намедихад. Бехтар мебуд, агар намунаи абёт бо ҳамин вожаҳо оварда мешуд.

3. Бо вучуди он ки фасли дувуми боби 2 яке аз қисматҳои чолиби диссертатсия ба ҳисоб меравад ва аз ҷиддияти унвонҷӯ дар ҷодаи таҳқиқ шаҳодат медиҳад, афкори баёншуда дар он ба таври лозима хулоса ва ҷамъбаст нагардидаанд. Бинобар ин, фасли мазкур, дар навбати худ, ба хулосаи фарогиртар ниёз дорад.

4. Дар диссертатсия нуктаҳои танқидӣ ба назар намерасанд. Маълум аст, ки кори илмӣ ба таҳқиқоти фаъолияти эҷодии шоирон бахшидашуда набояд танҳо аз таърифу тавсиф иборат бошад. Кори илмӣ аслан бояд хусусияти интиқодӣ дошта бошад ва хусну кубҳи осори адабиро баробар дар бар гирад. Диссертант имконият дошт, ки ба навоқиси назарраси вазнии шеъри шоир ва ё заъфи таълиф, ки дар баъзе аз шеърҳои ӯ мушоҳида мешаванд, ишора намояд.

5. Дар рисола мавҷудияти ғалату иштибоҳоти имлоиву фаннӣ ҷо- ҷо ба ҷашм мерасанд, ки рафъи онҳо арзиш ва аҳамияти илмӣ рисоларо боз ҳам боло мебардорад.

Ба таври умум, эродҳои мазкур асосан ҷузъӣ ва ислоҳпазир буда, ҳаргиз арзиш ва аҳамияти илмиву амалии диссертатсияи Усмониён Нозила Усмонро коҳиш намедиханд. Мутолиаи диссертатсия нишон медиҳад, ки мақсад ва вазифаҳои дар муқаддима гузошташуда асосан иҷро гардида, муаллиф дар таҳқиқоти мавзӯи интиҳобкардааш ба ҳадафҳои ниҳони худ ноил гардидааст.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Усмониён Нозила Усмон дар мавзӯи «Меҳринисо ва хусусиятҳои мавзӯӣ, бадеӣ ва сабкии ашъори ӯ» тадқиқоти пурра анҷомёфтаи илмӣ ба ҳисоб меравад.

Диссертатсияи Усмониён Нозила Усмон дар мавзӯи «Меҳринисо ва хусусиятҳои мавзӯӣ, бадеӣ ва сабкии ашъори ӯ» ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии

Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10. 01. 01. – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ:

номзади илми филология, ходими
пешбари илмии шуъбаи таърихи адабиёти

Институти забон ва адабиёти ба номи

Абуабдуллоҳи Рӯдакии Академияи

миллии илмҳои Тоҷикистон

«10» августи соли 2022

Нишонӣ: Ҷумҳурии Тоҷикистон,

шаҳри Душанбе, к.Гипрозем 30/2, кв 50;

тел.:(+992-372) 227-24-26; E-mail:

shamsiddin-2010@mail.ru

 Муҳаммадиев Ш.М.

Имзои Муҳаммадиев Ш.М. - ро тасдиқ мекунам:

Нозири кадрҳои Институти забон ва

адабиёти ба номи А. Рӯдакии АМИТ

«10» августи соли 2022

Нарзикулова Ҳ.М.

Нишонӣ: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,

шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 21

тел.:227-29-07, 227-75-50; E-mail:

iza.rudaki@gmail.com; сомонаи расмӣ:

www.iza.tj